

Vaqif YUSİFLİ,
filologiya elmləri doktoru

Natəvan Dəmirçioğlunu (Atamoğlanova Natəvan Dəmirçi qızı) müasir ziyalı qadınlarımızın örnək bir nümunəsi hesab edirəm. Onun bədii yaradıcılığı, uzun illər Azərbaycan radiosundakı jurnalislik-redaktorluq fəaliyyəti kifayət qədər xoş sözlər deməyə imkan verir. Ancaq mən onu istedadlı bir nasir kimi təqdim etmək istəyirəm.

Bu yaxınlarda Natəvanın "Birinci kitab"ı əlimə keçdi. Və mən böyük həvəslə yenidən (kitabda toplanan nəsr əsərlərini vaxtilə ayrı-ayrı dərgilərdə oxumuşdum), bir daha nəzərdən keçirdim. Akademik Nizami Cəfərovun və tənqidçi həmkarım Rüstəm Kamalın "Ön söz" və "Son söz"ləri ilə açılan və qapanan bu kitab doğrudan da, bir xanım yazarın uğurlu, müasir nəsrimizdə seçilə bilən bir kitabıdır. Nizami Cəfərov "Ön söz"də Natəvan Dəmirçioğlunun "Yetim" povestinin məziyyətlərindən söz açır və müəllifin obraz yaratmaq istedadını xüsusi qeyd edir: "Ümumiyyətlə, ədəbiyyatın ən böyük missiyalarından biri (bəlkə də birincisi) obraz yaratmaqdır. Bu insanlığı özünə oxşamağa yönləndirəcək xarakter də ola bilər, hər kəsin ibrət götürəcəyi bir obraz da, bütün zəif və qüvvətli (mənfi və müsbət) cəhətləri özündə birləşdirən həyatı (real) bir insan surəti də. Ən əsası odur ki, bu obraz canlı olsun". Nizami Cəfərov həmçinin Natəvanın "ədəbiyyatın nəfəsi" olan aydın dilə, səlis ifadə tərzinə, rəvan üsluba yiyələndiyini nəzərə çarpdırır. Rüstəm Kamalı isə Natəvanın hekayə və povestlərindəki süjet qanunauyğunluqları cəlb edir. Müəllifin nəsrindəki yuxu, ruh və s. mifoloji obrazların bədii təcəssümü ilə bizi tanış edir. Hər iki həmkarımın fikirləri ilə tam razıyam, amma Natəvanın nəsrinə mən bir qədər fərqli səpgidə yanaşmaq istərdim.

1. Natəvan Dəmirçioğlunun nəsr əsərləri ilk növbədə, təhkiyə tərzinin yeniliyi ilə seçilir və hətta deyərdim ki, orijinallığı ilə seçilir. Hər bir yazının nəsr mədəniyyəti məhz "təşkiyeyi-kəlam"dən başlayır. Yazıcının nəqletmə üsulu, həyat hadisələrinin məntiqi ardıcılıqla, həm də bədii qanunauyğunluqlara əməl olunaraq əsərə yerləşdirilməsi mühüm şərtidir və bu məsələ Natəvanda artıq professional səviyyədə öz həllini tapır. "Səbət" və "Yetim" povestlərini oxuyub axıra çatdırana qədər bu şirin "təhkiyeyi-kəlam" davam edir.

2. Natəvan Dəmirçioğlunun hekayə və povestlərində ("Səbət" istisna olunmaqla) güclü bir kənd koloriti duyulur. Nəinki duyulur, hətta bu kolorit onun nəsrinin axarını, istiqamətini təşkil edir. Təbii ki, bugünkü və dünənki (yaxın keçmişimizin) kəndin etnoqrafik, xüsusilə məişət olayları, ağsaqqal-ağbirçək dünyası, toy-yas mə-

rasımları vaxtilə bizim ustad nasirlərin (İsa Hüseynov başda olmaqla) təsvir elədikləri kəndin ənənələri ilə sıx bağlı olsa da, amma müəyyən ayrıntılar da nəzərə çarpır. Bu ayrıntıların fərqli xüsusiyyətlər Natəvanın özünün fərqi kənd duyumları ilə bağlıdır.

3. Natəvan şair deyil, nasirdir. Amma nəsr əsərlərində də şeirə məxsus, ümumiyyətlə, bədii yaradıcılığın obrazlı ifadə tərzinə xas bədii təsvir vasitələri diqqəti cəlb edir və biz bu cəhəti nasirlərimizin yaradıcılığında müşahidə etmişik. Baxın: "Nəfəsi tövşüyürdü. Əlləri isə öz işində idi. İndi isə sinəsini didib-dağıdırdı. Birdən gözləri bərələ qaldı. Bu haray öz içindən gəlirdi. Buğlana-buğlana, arası-kəsilmədən. "Yandım, ay Tanrım! Yandım, Yandım!". Başını əyib öz içinə boyladı. Ürəyini gördü. Ürək yerinə yumruq boyda tonqal vardı içində.

də. Çathaçatla yanırdı. Ürəyi yanırdı, əlləri ilə ayağı buz kimi idi. Donurdu. Sinəsinin altında yanan tonqalın qırağında oturdu. Əllərini istiyə tutdu. Ayaqları da isinirdi yavaş-yavaş. Çiyinləri, bir də küreyi buza dönürdü... Gözlərini açdı. Tonqad çathaçatla yanırdı" ("Üç nöqtə" povestində).

"Göylərin ağappaq sinəsi süd-abi rəng alırdı. Elə bil körpəli qadının südü sinəsinə dağılır. Yer beşik kimi yırğalanır..Yaradan yaratdıqlarına baxır... Yerdəkilər süddən kəsilən kimi böyüyüb. Daha hər şey yeyirlər. Mındarı təmizə qatıblar. Beşiyə oxşayan yırğalanır... Tanrı yırğalanan dolu səbəti tanıyır!!! Səbətin içində Adəmdən doğulanları sən, mən, o, gören kimi görür... Dünya süddən kəsilə də, beşikdən düşə bilmir. Beşikdə qocalır Yer. Hər doğulanla doğulur Dünya".

4. Natəvan Dəmirçioğlunun hekayə və povestlərində "nümunəvi" bir qəhrəman tipi axtarmaq niyyətimiz yoxdur, çünki Natəvan belə bir tipi bizə təqdim eləmir. Lakin onun təsvir elədiyi obrazların hər biri (istər epizodik olsun, istərsə də geniş tutumlu) öz düşüncə tərz, həyatı baxışları ilə diqqəti cəlb edir. Obrazlar arasında, ki qarşılıqlı münasibətlərə gəlincə, müəllif kimisə haqlı, kimisə haqsız çıxarmaq fikrində deyil, sadəcə, hər bir obraz öz "meridianında" hərəkət edir. "Səbət" povestində işgüzar Adam, "Gözəlim" adlandırılan Qadın, Sürücü, Sürücünün arvadı, "Yetim" povestində... Yetim, Nənə, Professor, Əmioğlu, "Üç nöqtə"də Qadın, Kişi, Nərgiz-bütün bu obrazlar Natəvan Dəmirçioğlu üçün məqsəd yox, vasitədir-o mənada ki, adlarını çəkdiyimiz hər bir povestin arxasında bir "həyat fəlsəfəsi" durur. Yəni Natəvanın yaratdığı insan obrazları müəyyən bir ideyaya doğru baş alan obrazlardır.

5. Bəs bu ideyaların, "həyat fəlsəfəsi"nin mənası, mahiyyəti nədir, nədə təzahür edir? Baxın: "Bizi özünə bu boyda mat qoyacaq işlər çoxdur

dünyada. Di gəl, biz böyüdükcə təmizliyimizi, heyretimizi itiririk. Yoxsa təkçə, uşaq vaxtı sən getdikcə ayın getməyi az qala dəli eləyir adamı. Bəs günün eyni yerdən doğub, eyni yerdən batması nədir? Deyirik, Ay çıxıb. Hardan baxırsan bax, necə görünür elədir. Şəhərin bu başından, o başından, yurdun bu başından, o başından. Nə qədər sənindir, bir o qədər səndən çox-çox uzaqlarda olanların". "Səbət" povestində, bax elə bu parçada ideya motivi aydın nəzərə çarpır. İnsan öz təmizliyini, mənəviyatını itirməməlidir. Povestdə bu ideya bir qədər də simvolik mənə daşıyır. Səbət sanki ruzi-bərəkət rəmzidir və onun itməyi ilə mənəviyyatlarda çat əmələ gəlir, günah işlər baş verir. Əsas ideya budur ki, insan mənəviyatsızlığa, ürək müflisliyinə, sevgi yoxluğuna düşər olursa, o da səbət

hər-kənd qarşılıdırması duyulmur. Amma hiss olunur ki, müəllif kəndin bugünkü durumundan razı deyil. Çünki: "Kənddə kəndlik qalmayıb". "Yerlə göy yol getmir. Necə ki, adamlar yol getmir. Bir tərəfdən də kənddə işsizlik... Qaz yox, işıq yox". Amma bu gileylər o qədər də əhəmiyyət daşıyır. Kəndi tanıdan insanların içindəki işıqdır-mənəviyyət işığı. Kənd, onun təbiəti, saz dünyası, etnik gözəlliyi insanı saflaşdırır, dirildir. "Ömrünün bəzi anları yaddaşında yenidən yaşamışdı. Amma O, buraya öz ömrünün bezi anlarını yaşamağa gəlməmişdi. Gəlmişdi ki, anasının o uzaq payız gecəsində ömrünün sonuncu gününü necə yaşadığından xəbər bilsin". Yetim atasının öldürülməsi ilə bağlı günahkar bilinən Qoca ilə söhbət edir, məlum olur ki, o, məcburən bu qətlə öz boynuna götürüb. Qocanın səmimi

NATƏVAN DƏMİRÇİOĞLUNUN "BİRİNCİ KİTAB"ı

etirafı onun sakitləşdirir.

Natəvanın "Birinci kitab"dakı "Dözüm" hekayəsinə gəlincə, mənəcə, bunu da miniatür povest adlandırmaq olar. Çünki adi hekayədən fərqli olaraq, burada həm hadisələrin miqyası obrazların münasibətləri, həm də janr strukturu baxımından "Dözüm"ü kiçik povest hesab etmək olar. Hekayənin qəhrəmanı kənddə, anasının yanında, xoşbəxt günlərini yaşadığı bir məkanda sanki özünə, gəncliyinə qayıdır. Natəvan bir rəssam səlqəsi ilə kəndin gözəl səhərlərini, axşamını, ağaclarını, dirriklərini sözlə rəsm edir. Baxın: "Həyəte çıxdı. Yaz səhəri bütün gözəlliyi ilə, qoxusu ilə, quşların səsi ilə, yaşıl ot ətri ilə onu salamladı. Bahar ən çox sevdiyi fəsil idi. İllah ki, səhərləri. Təmiz havanı ciyərlərinə çəkdi. Havadan həm də torpaq ətri gəlirdi. Əşrəfin həmişə şəhərdə olan torpağa yazığı gəlirdi. Şəhərdə torpaq ona kimsəsiz, gücsüz görünür. Kənddə isə torpaq güclüdür, bəlkə də şəhərli olan adamlar bunu heç bilmirlər".

Hekayədə sevgi xətti də maraqlıdır. Əşrəf-Fidan münasibətlərində üzüntülü anlar yaşansa da, sonu əsl sevgiylə bitir. "Sənin gözlərin təmizdi, Əşrəf, tərtəmiz-Qəfildən qollarını Əşrəfin boynuna doladı: -Sən heç yerə getməyəcəksən. Mən səni qoymaram gedəsən... Onun nəmli dodaqları daha nələrsə pıçıldayırdı. Lakin Əşrəf onları dəqiq ayırd eləyə bilmirdi. Təkcə onu bilirdi ki, Fidanın gözləri gülür və o gülümsər gözlərdən süzülən yaş penceyinin altından sinəsini isladır".

Və "Birinci kitab" "Kələğayı" hekayəsi ilə bitir. Milli-mənəvi dəyərlərimizin bir nişanəsi olan Kələğayı bu kiçik hekayədə vəsf olunur Papaq, kələğayı, saz, at-bu dörd milli sərvət qeyrət, kişilik, xanımliq, ruh və namus kimi rəmzi mənə daşıyır.

Natəvan Dəmirçioğlunun "Birinci kitab"ı məndə belə bir təəssürat oyatdı ki, müasir nəsrimizdə yeni bir SƏS ucalır, bu SƏS özünəməxsusdur, fərqlidir, qoy kəsilməsin o SƏS...